

## Inspektion av Hovrätten för Nedre Norrland den 25–27 oktober 2022

**JO:s uttalande i korthet:** Den 25–27 oktober 2022 genomförde JO en inspektion av Hovrätten för Nedre Norrland. Inspektionen var i första hand inriktad på den enskildes rätt till en rättegång inom skälig tid.

Vid inspektionen uppmärksammades att det förekom utdragna handläggningstider i samtliga målkategorier. Flera av de äldsta brott- och tvistemålen hade blivit liggande ett år eller längre i avvaktan på utsättning till huvudförhandling, vilket enligt JO inte är godtagbart.

När det gäller hovrättens handläggning av de övriga målen och ärendena konstaterar JO bl.a. att de utdragna handläggningstiderna till övervägande del tycks bero på att målen ligger i kö för att föredras i fråga om prövningstillstånd eller avgöras i sak. I många fall är handläggningstiderna direkt oacceptabelt långa. JO riktar kritik mot hovrättens handläggning av denna måltyp.

JO framhåller vikten av att en domstol är organiserad på ett sätt som skapar förutsättningar för en effektiv handläggning och att det finns tydliga rutiner och prioriteringar i verksamheten. Hon ser positivt på att hovrätten sedan en tid mer aktivt arbetar med att korta handläggningstiderna i brottmålen och tvistemålen och konstaterar att ansträngningarna i delar redan har gett resultat. Enligt JO behöver hovrätten dock se över sitt arbetssätt kring de övriga målen och ärendena samt arbeta mer strategiskt för att de ska kunna avgöras inom skälig tid.

Protokollet innehåller också några uttalanden i andra frågor, t.ex. om hovrättens hantering av överklagade beslut om restriktioner och åtgärder efter de ändrade reglerna 2021 samt om ordningen för prövningen av prövningstillstånd i tvistemål.

### Inledning

Den 25–27 oktober 2022 genomförde justitieombudsmannen Katarina Pålsson en inspektion av Hovrätten för Nedre Norrland. Vid inspektionen deltog även byråchefen Johan Thorblad och rättssakkunniga föredragandena Lovisa Cronstedt, Karin Hallåker (protokollförare), Sophie Welander och Maria Östling. Inspektionen var i första hand inriktad på handläggningstiderna för brottmål och tvistemål samt övriga mål och ärenden, med särskild inriktning på den grundlagsskyddade rätten till en rättegång inom skälig tid.

## Inledande möte

Inspektionen inleddes tisdagen den 25 oktober 2022 med att JO och hennes medarbetare togs emot av hovrättspresidenten AA, administrativa direktören BB, hovrättslagmannen CC och hovrättsrådet DD. Sedan JO redogjort för sitt uppdrag och bakgrunden till inspektionen informerade hovrättspresidenten om förhållandena vid domstolen och uppgav i huvudsak följande.

Hovrätten har för närvarande 51 anställda, varav 30 jurister – hovrättspresidenten, en hovrättslagman, tolv hovrättsråd varav två vice ordförande, ett adjungerat råd, sju tf. hovrättsassessorer och åtta fiskaler. Man arbetar efter ett rotel-system som innebär att målen fördelas på 13 rotlar med en ansvarig domare. Till varje rotel är en fiskal och en handläggare knuten. I praktiken är arbetssättet flexibelt såtillvida att målen i stor utsträckning bereds och avgörs av andra än rotelinnehavaren. Sedan årsskiftet 2021/2022 tillämpas en digital akthantering där målstatuspilen i Vera bl.a. används för att signalera att ett beslut om åtgärd behöver tas eller att beslutad åtgärd ska utföras.

Antalet inkomna mål till hovrätten har ökat kraftigt från cirka 1 500 år 2017 till cirka 2 100 hittills i år. Arbetsläget har varit mycket ansträngt och hovrätten har inte haft kapacitet att avgöra mål i samma takt som de kommit in, vilket lett till upparbetade balanser. Hovrätten har inte klarat av att hålla nere balanserna med befintliga resurser. Först 2022 har hovrätten fått möjlighet att utöka personalstyrkan för att möta den ökade måltillströmningen; två hovrättsråd och ett adjungerat råd har anställts och antalet fiskaler har från december 2021 ökat från fyra till åtta. För närvarande söker hovrätten bl.a. två tf. hovrättsråd som tillsammans med två personer från förstärkningsstyrkan under en period särskilt ska arbeta med att avgöra brottmål.

För att minska balanserna och omloppstiderna har hovrätten genomfört vissa förändringar i arbetssättet. Sedan hösten 2021 pågår en försöksverksamhet som innebär att dispositiva tvistemål handläggs av en tf. hovrättsassessor. När ett dispositivt tvistemål har fördelats på en rotel beslutar den ansvarige domaren att målet ska handläggas av tf. hovrättsassessorn. Hon föredrar målet i fråga om prövningstillstånd och bereder mål där prövningstillstånd meddelats fram till huvudförhandling. Utfallet har hittills varit mycket positivt. Under det gångna året har också antalet fasta föredragningsstolar ökat successivt från en i veckan i början av året, till två i veckan i mars och sedan början av oktober en per dag. Tidigare användes möjligheten att avgöra mål utan huvudförhandling inte i någon större utsträckning. Detta berodde på bristande initiativ från såväl hovrättens som parternas sida. I våras inleddes ett arbete med att ta fram riktlinjer för avgörande av brottmål utan huvudförhandling. I samband med det bjöd hovrätten in åklagare och advokater till ett möte där de nya rutinerna för handläggningsformen presenterades och diskuterades. Idag arbetar hovrätten mer systematiskt med att avgöra nyinkomna brottmål utan huvudförhandling.

Efter det inledande mötet visades JO och hennes medarbetare runt i hovrättens lokaler.

### Inspektionens omfattning

Vid inspektionen granskades de 20 äldsta pågående brottmålen, de fem äldsta pågående ungdomsmålen, de fem äldsta målen med häktade personer, de 20 äldsta pågående tvistemålen, de 20 äldsta pågående övriga målen och ärendena, de 20 senaste brottmålen som avgjorts efter respektive utan huvudförhandling samt de 20 senaste tvistemålen som avgjorts efter respektive utan huvudförhandling. Vidare genomgicks de 20 senaste tvistemålen där hovrätten beslutat att inte meddela prövningstillstånd samt de 25 senast avgjorda övriga målen och ärendena, varav 10 avsåg överklagade häktningsbeslut. En slumpvis undersökning av ytterligare ett antal mål i alla kategorier skedde också. Tingsrättens domar och slutliga beslut för tiden den 20 september 2021 till den 10 oktober 2022, som var brytdatum för all granskning, undersöktes stickprovsvis.

JO hade före inspektionen inhämtat hovrättens arbetsordning och verksamhetsplan för 2022 samt riktlinjer och rutindokument för utsättning av mål, delgivning, sekretessfrågor och hanteringen av prövningstillstånd. Även styrdokument för målhanteringen samt uppgifter om balanser och omloppstider för de olika målkategorierna hade begärts in. Under inspektionen lämnades muntliga upplysningar om verksamheten. De uppgifter som framkom vid samtalen med personal redovisas inte i detalj men har beaktats i ställningstagandena.

### Avslutande möte

Vid ett avslutande sammanträde torsdagen den 27 oktober 2022 höll JO en översiktlig genomgång med hovrättspresidenten AA, administrativa direktören BB, hovrättslagmannen CC samt hovrättsråden tillika vice ordförandena EE och FF. De iakttagelser som hade gjorts under inspektionen redovisades då preliminärt.

### **Iakttagelser och bedömningar**

#### JO:s övergripande synpunkter

Det sammantagna intrycket är att hovrätten har en väl fungerande verksamhet. Det finns i enlighet med förordning (1996:379) med hovrättsinstruktion (hovrättsinstruktionen) klara riktlinjer och anvisningar för det löpande arbetet. Beträffande vissa av de granskade verksamhetsdokumenten var det dock svårt att förstå vilken status dessa hade och vem som ansvarade för innehållet. Vidare noterades att hovrätten hade beslutat om en tillfällig avvikelse från arbetsordningen som tidsmässigt var daterad före arbetsordningen.

Vid tidpunkten för inspektionen hade hovrätten 997 öppna mål. Av dessa var 660 brottmål, 58 tvistemål och 279 övriga mål och ärenden (i det följande benämns övriga mål och ärenden gemensamt som övriga mål). Av brottmålen

var 122 äldre än ett år. Motsvarande siffra för tvistemålen var 9 och för de övriga målen 21.

Sammanfattande för de granskade målen var att det var god ordning och dokumentation i akterna. I dagboksbladen framgick t.ex. beträffande inkomna handlingar vem som gett in en skrift och vad den avsåg. Särskilt i de yngre målen användes målstatuspilen på ett genomtänkt och konsekvent sätt. Detta gjorde det mycket lätt att följa vad som hänt under handläggningen. (Jfr 5 kap. 1 och 2 §§ offentlighets- och sekretesslagen [2009:400], OSL, samt 5 § förordning [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol.)

De domar och beslut som granskades var välskrivna och utförligt motiverade. Hovrättens tillämpning av OSL och hantering av sekretessfrågor framstod genomgående som korrekt, och det noterades även att hovrätten t.ex. hade hävt en tingsrätts sekretessförordnande som bedömts sakna grund.

En bekymmersam iakttagelse var att det förekom utdragna handläggningstider i samtliga målkategorier. Det noterades inga direkta perioder av passivitet i handläggningen av brottmålen och tvistemålen. Däremot framstod skriftväxlingen i flera tvistemål som alltför omfattande. Tidsutdräkten uppstod framförallt när målen skulle sättas ut till huvudförhandling, men också när målen väntade på att föredras i fråga om prövningstillstånd eller i sak. Det uppmärksammades emellertid att mål som ställdes in, snabbt sattes ut till huvudförhandling igen.

JO Katarina Pahlsson: Det hör till de grundläggande fri- och rättigheterna att rättegångar ska genomföras rättvist och inom skälig tid (se 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och artikel 6.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna). Generellt gäller att mål och frågor om prövningstillstånd i domstol ska avgöras så snart det kan ske. För hovrätternas del framgår detta uttryckligen av 20 och 21 §§ hovrättsinstruktionen. Jag har tidigare i ärenden där rätten till en rättegång inom skälig tid har aktualiserats särskilt framhållit vikten av att en domstol är organiserad på ett sätt som skapar förutsättningar för en effektiv handläggning samt att det finns tydliga rutiner och prioriteringar i verksamheten för bl.a. utsättning av mål (jfr JO 2022/23 s. 57 och mina uttalanden efter en inspektion av Falu tingsrätt den 22–24 mars 2022, dnr 1812-2022, samt t.ex. JO 2008/09 s. 42).

Jag har uppfattat att arbetssituationen på hovrätten har varit ansträngd och att den förväntas vara det en tid framöver. Det finns inte anledning för mig att ifrågasätta att bristen på domare i förening med den ökade måltillströmningen i vart fall delvis kan förklara hovrättens höga balanser och långa handläggningstider vad gäller samtliga måltyper. Det är emellertid viktigt att en domstol är organiserad på ett sådant sätt att den i största möjliga mån klarar av att anpassa sig till ändrade förutsättningar och att den vidtar de förändringar som är nödvändiga för att korta handläggningstiderna. Jag välkomnar därför de åtgärder som hovrätten det senaste året har vidtagit i syfte att korta omloppstiderna för brottmålen och tvistemålen, och konstaterar att granskningen visar

att ansträngningarna redan har gett visst resultat. Samtidigt noterar jag att det saknas tydliga skriftliga rutiner för utsättningar av bl.a. mål som inte är förtursmål enligt arbetsordningen liksom för planering av föredragningar. Som framgår nedan är läget vad gäller de övriga målen särskilt bekymmersamt. Det är enligt min mening därför angeläget att hovrätten arbetar mer strategiskt och enhetligt för att även de ska kunna avgöras inom skälig tid.

### Särskilt om brottmålen

Granskningen visade att handläggningen fungerade väl beträffande de mål som enligt arbetsordningen ska handläggas med förtur. Hovrätten iakttog i allt väsentligt fristen för huvudförhandling i mål där den tilltalade var häktad eller under 18 år (se 51 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken, RB, och 29 § andra stycket lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL). Vid inspektionen noterades dock två häktade mål där fristen för huvudförhandling hade överskridits och anledningen till det inte gick att utläsa av akten (B 1375-22 och B 1097-22).

När det gäller övriga brottmål uppmärksammades att den inledande beredningen ofta var effektiv i mål där prövningstillstånd inte krävdes. Målen tycktes snabbt bli klara för avgörande, men kunde sedan bli liggande långa perioder i avvaktan på utsättning till huvudförhandling. Det fanns vid inspektionen fler än 120 mål som var äldre än ett år, varav flera hade legat ett år eller längre i väntan på utsättning. Vid granskningen av målen som avgjorts efter huvudförhandling gjordes motsvarande observation. I två av dessa mål hade den tilltalade inte fyllt 21 år när åtal väcktes (B 348-21 och B 562-21). Vissa mål ska enligt lag eller bör till följd av sin karaktär hanteras skyndsamt. Till den första kategorien hör mål med unga lagöverträdare i åldern 18–21 och som exempel på den andra är mål där den tilltalade dömts till skyddstillsyn samt mål där handläggningen i tingsrätten dragit ut på tiden eller lång tid förflutit sedan den påstådda brottsligheten begicks. En övergripande observation var att handläggningstiden för dessa kategorier av brottmål inte märkbart skilde sig från handläggningstiden i mål utan motsvarande skyndsamhetskrav.

Av målen som avgjorts utan huvudförhandling hade samtliga förutom ett kommit in till hovrätten under 2022. Där prövningstillstånd krävdes hade det i flera fall tagit runt sex månader innan den frågan avgjordes. I övrigt noterades att frågan om avgörande utan huvudförhandling aktualiserades i ett tidigt skede i de färskare brottmålen och att de snabbt blev klara för avgörande. Handläggningstiden för merparten av dessa mål låg runt sex månader.

Vid genomgången av målen som avgjorts efter huvudförhandling granskades även hovrättens anteckningar från förhandlingen. Dessa var i regel kortfattade. Beslut som avkunnats i fråga om häktning var genomgående väl dokumenterade. I några fall saknades dock uppgift om åklagarens häktningssyrkande och den tilltalades inställning till detsamma (se t.ex. B 1213-22 och B 1318-22). I flera anteckningar var det otydligt om eller vilka handlingar rörande den

tilltalades personliga förhållanden som hade lagts fram vid förhandlingen. Formuleringen ”Den tilltalades levnadsomständigheter utöver vad som framgår av i målet ingivna handlingar” var vanligt förekommande och åtföljdes ibland av en redogörelse av vad den tilltalade uppgett om sin situation. I ett mål framgick inte om personalia gått genom vid förhandlingen (B 776-22).

JO Katarina Pålsson: Att vara föremål för en brottmålsprocess är många gånger ingripande för den enskilde och kan innebära stora påfrestningar för framfört allt en målsägande eller en tilltalad men även för vittnen. Det är bl.a. därför angeläget att målen handläggs på ett sätt som möjliggör att rättegången genomförs inom skälig tid.

Det är glädjande att hovrättens hantering av förtursmål fungerar väl. Som framgått noterades emellertid två mål där fristen för huvudförhandling i mål med häktade hade överskridits utan att skälen för detta gick att utläsa av akten. Även om jag vid inspektionen såg flera exempel på det motsatta (se t.ex. B 1392-22), vill jag erinra om att en domstol fortlöpande ska registrera vilka åtgärder den utför i målet och vad som i övrigt förekommer i det (se 5 § förordningen om mål och ärenden i allmän domstol). Det är särskilt viktigt när hovrätten bedömer det nödvändigt med ett längre uppskov för utsättningen och beslutar att överskrida fristen i 51 kap. 15 § andra stycket RB.

Det är bekymmersamt att ett stort antal ordinarie brottmål fått vänta ett år eller längre på att sättas ut till huvudförhandling. Tidsutdräkten har inneburit att många mål inte kunnat avgöras inom skälig tid, vilket inte är acceptabelt. Som jag tidigare varit inne på har hovrätten vidtagit flera åtgärder för att komma till rätta med detta. Det förhållandet att hovrätten numera arbetar mer aktivt t.ex. med att avgöra nyinkomna mål utan huvudförhandling tycks redan haft en positiv inverkan på omloppstiderna. Det är tillfredsställande.

Vid en situation med höga balanser och långa handläggningstider är det som tidigare lyfts fram viktigt att det finns tydliga rutiner för utsättning av mål och efter vilka kriterier prioriteringen mellan olika utsättningar bör göras. Enligt hovrättens arbetsordning ska mål som är färdiga för avgörande tas upp i den ordning som de har kommit in. Målen får dock avgöras i annan ordning om det behövs för arbetets jämna gång eller det finns någon annan särskild anledning. I en bilaga till arbetsordningen anges mål som ska behandlas med förtur.

I det avslutande samtalet upplystes jag om att arbetsordningen tidigare innehöll en uppräkningslista av icke fristmål som skulle behandlas särskilt skyndsamt. När arbetsordningen omarbetades togs denna uppräkningslista bort, men i praktiken tillämpas ordningen fortfarande. Vid min granskning fann jag dock att handläggningstiden inte märkbart skilde sig åt mellan icke fristmål som ska eller bör handläggas skyndsamt och övriga mål. I några av de granskade målen, bl.a. de tidigare nämnda ungdomsmålen B 348-21 och B 562-21 som enligt 29 § första stycket LUL skulle handläggas skyndsamt, framstod handläggningstiden dess-

utom som oacceptabelt lång. Jag är därför av uppfattningen att det finns anledning för hovrätten att se över hur brottmålen prioriteras vid utsättning.

När handläggningen av ett mål drar ut på tiden kan den tilltalades personliga förhållanden förändras på sätt som är av betydelse för de bedömningar som domstolen ska göra i framförallt frågan om påföljd. Det är därför angeläget att domstolen försäkras sig om att den har tillgång till personalia som speglar rådande förhållanden. När en överrätt ska avgöra ett mål som avser överklagande av en dom på skyddstillsyn måste den även ha tillgång till utredning om den tilltalades verkställighet av skyddstillsynen (se bl.a. NJA 2022 s. 438). Detta gäller särskilt i de fall rätten avser att avgöra målet utan huvudförhandling, eftersom det då inte är möjligt att höra den tilltalade om hans eller hennes personliga förhållanden. Av 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. följer att hovrätten i vissa fall ska inhämta ett yttrande från Kriminalvården. I förarbetena till bestämmelsen räknas upp vissa typfall vid vilka domstolen i allmänhet bör ha nytta av någon form av kvalificerad och aktuell personutredning (se prop. 1991/92:2 s. 13).

Jag noterade att hovrätten i de fall parterna begärde att ny utredning i fråga om personalia skulle inhämtas regelmässigt biföll begäran (se t.ex. B 697-21). Ett allmänt intryck var dock att hovrätten varken i äldre eller nyare mål tog eget initiativ till att inhämta ytterligare utredning om den tilltalades personliga förhållanden i någon större utsträckning – något som också bekräftades av domstolen i det avslutande mötet. Jag vill därför understryka vikten av att hovrätten redan i ett tidigt skede i handläggningen överväger om det finns behov av att komplettera personalian i något avseende.

Avslutningsvis vill jag säga något om utformningen av anteckningar från ett sammanträde i allmän domstol. Vid ett sammanträde ska antecknas bl.a. parternas yrkanden och invändningar samt medgivanden eller bestridanden av motpartens yrkanden, den utredning som läggs fram och det som i övrigt förekommer vid sammanträdet i den mån det kan ha betydelse för parterna eller för högre rätt att det antecknas (se 6 kap. 3 § RB).

Anteckningarna från en huvudförhandling behöver inte innehålla en redogörelse för förhandlingens gång. Det är emellertid viktigt att det i efterhand går att få besked om vilka beslut som rätten har fattat under förhandlingen. Detta ska framgå av målregistret eller av en handling i akten eller, om ett protokoll behövs, av detta. (Se prop. 1999/00:26 s. 76 samt bl.a. JO 2004/05 s. 61 och 2022/23 s. 42.) Jag har tidigare uttalat att dokumentationen av beslut som rör häktnings- och restriktionsfrågor är mycket viktig och att rättens ordförande alltid bör kontrollera att anteckningar från huvudförhandlingen som rör den typen av ställningstaganden korrekt återspeglar besluten och i förekommande fall signera dem (se det nyss nämnda JO 2022/23 s. 42).

Som framgått noterades att hovrätten i sina anteckningar från huvudförhandlingen inte alltid redovisade parternas yrkanden och inställningar i fråga om

häktning. I flera fall var det även oklart om någon utredning beträffande den tilltalades personliga förhållanden hade lagts fram vid förhandlingen. Formuleringen ”Den tilltalades levnadsomständigheter utöver vad som framgår av i målet ingivna handlingar”, som ofta förekom i anteckningarna, ger enligt min mening inte ett tillräckligt tydligt besked om detta. Jag vill därför påminna om det ovan redovisade, och särskilt framhålla vikten av att en domstol noggrant dokumenterar vilken utredning samt vilka uppgifter beträffande den tilltalades personliga förhållanden som lagts fram vid förhandlingen. Det sistnämnda är också angeläget med hänsyn till att vissa uppgifter kan vara sekretessbelagda.

### Särskilt om tvistemålen

Enligt regleringsbrevet för Sveriges domstolar för 2022 skulle i hovrätterna frågan om prövningstillstånd ta högst två månader att avgöra i 75 procent av målen. I de mål där prövningstillstånd beviljades skulle 75 procent av målen ta högst tio månader att avgöra räknat från den tidpunkt då målet kom in till hovrätten. Enligt hovrättens egna verksamhetsmål för dispositiva och indispositiva tvistemål var motsvarande tid högst 3 månader respektive högst 15 månader.

Granskningen visade att handläggningstiden för att meddela beslut i fråga om prövningstillstånd varierade. I 14 av de 20 senast avgjorda målen där prövningstillstånd inte meddelades översteg handläggningstiden två månader. Det fanns exempel där handläggningstiden uppgick till sex och åtta månader i såväl dispositiva som indispositiva tvistemål. Samtidigt observerades flera nyare tvistemål, som i stor utsträckning handlagts inom ramen för försöksverksamheten, där hovrätten hade tagit ställning till frågan om prövningstillstånd relativt snart.

I flera av de granskade målen förekom förhållandevis omfattande skriftväxling. Det tog också lång tid innan hovrätten tog ställning till s.k. preliminärfrågor. Särskilt bland de äldre målen noterades att sådana frågor hade blivit liggande tre eller fyra månader i avvaktan på föredragning och det fanns även exempel där tiden uppgick till sex månader eller mer. Detta trots att frågorna inte alltid syntes vara särskilt komplicerade. I sammanhanget kan nämnas vårdnadsmålet T 1869-21. Målet inkom till hovrätten i november 2021. I september 2022 beslutade hovrätten att klagandens rättshjälp skulle upphöra. Senare samma månad förelades klaganden att komplettera sitt överklagande med grunder och bevisning vid äventyr av att överklagandet annars kunde komma att avvisas. Vid inspektionen hade hovrätten ännu inte tagit ställning till vare sig avvissningsfrågan eller frågan om prövningstillstånd.

En annan observation var att målen i stor utsträckning bereddes klart och att de sedan blev liggande, ibland i flera månader, innan arbetet med att sätta ut dem till huvudförhandling påbörjades. När det arbetet väl påbörjades, höll emellertid hovrätten huvudförhandling inom en förhållandevis kort tid därefter.

I några av de äldsta målen hade tid för huvudförhandling ännu inte bokats när inspektionen genomfördes. Ett av dessa var mål nr T 354-21, som inleddes vid



tingsrätten 2014 och inkom till hovrätten i mars 2021. När det gällde de yngre tvistemålen kunde dock konstateras att dessa sattes ut fortare till huvudförhandling och att handläggningstiden fram till ett slutligt avgörande var kortare. Vidare noterades att hovrätten under det senaste året hade arbetat mer tydligt med möjligheten att avgöra tvistemål utan huvudförhandling. Den frågan togs också upp med parterna i betydligt större utsträckning än tidigare.

JO Katarina Pålsson: Hovrättens roll som en instans för i första hand överprövning av tingsrättens avgöranden återspeglas i de processregler som styr handläggningen i hovrätten av överklagade domar. För att hovrätten ska pröva tingsrättens dom i tvistemål krävs prövningstillstånd (49 kap. 12 § RB). Om prövningstillstånd beviljas, ska överklagandet delges motparten med föreläggande att svara inom viss tid (50 kap. 8 § första stycket RB). Motpartens svarsskrivelse ska sedan sändas över till klaganden. Om det behövs får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling. En part får dock föreläggas att ge in mer än en skrivelse endast om det finns särskilda skäl (50 kap. 10 § första och andra styckena RB). Om ett mål inte avgörs utan huvudförhandling, ska hovrätten bestämma tid för sådan förhandling (50 kap. 15 § RB).

I flera av de granskade målen dröjde hovrätten med att pröva frågan om prövningstillstånd. Vidare tilläts en förhållandevis omfattande skriftväxling, och det var svårt att tillgodogöra sig vilka särskilda skäl som motiverat den. Granskningen tyder på att de redovisade omständigheterna, men framförallt att målen blivit liggande för utsättning till huvudförhandling, på ett avgörande sätt har bidragit till att handläggningstiden blivit längre än nödvändigt. Jag noterar vidare att arbetssättet – att bereda målen färdigt innan utsättningsarbetet påbörjas – inte heller överensstämmer med hovrättens egna riktlinjer för beredning av tvistemål, enligt vilka huvudförhandling ska preliminärbokas när svarsskrift inkommit.

När det gäller de indispositiva tvistemålen är det inte ovanligt att förhållandena hinner ändras från det att tingsrätten meddelat dom till det att hovrätten prövar målet slutligt. En lång handläggningstid hos hovrätten kan därför leda till att parterna justerar och framför nya omständigheter för sin talan samt ändrar sina yrkanden. Om parternas talan förändras på ett sådant sätt att det blir fråga om en annan prövning än den som skedde vid tingsrätten kan hovrätten, med hänsyn till instansordningens princip, behöva återförvisa målet till tingsrätten. Jag vill därför framhålla att det ofta kan vara särskilt angeläget att frågan om prövningstillstånd prövas utan dröjsmål beträffande dessa mål.

Enligt hovrätten har det skett en uppstramning av beredningen av tvistemålen på senare tid, vilket kunde noteras vid inspektionen. Mitt intryck är att hovrätten idag verkar hålla sitt interna verksamhetsmål att frågan om prövningstillstånd ska avgöras inom tre månader, vilket är glädjande. Andra faktorer som kan inverka förmånligt på handläggningstiderna är utökningen av föredragningsstider och att hovrätten numera arbetar mer aktivt med att avgöra även tvistemål utan

huvudförhandling. I det sammanhanget noterar jag att möjligheten att avgöra mål utan huvudförhandling utökades den 1 januari 2022 då en lagändring trädde i kraft genom vilken det uppenbarhetskrav som tidigare fanns i 50 kap. 13 § tredje stycket RB togs bort.

Enligt min mening kan det diskuteras om det är lämpligt med en ordning där endast en domare, som dessutom står under utbildning och har begränsad tjänstgöringstid, ansvarar för beredningen av de dispositiva tvistemålen och det även sedan ett prövningstillstånd meddelats. Hovrätten har en skyldighet att se till att alla under domarutbildning får en allsidig utbildning (7 § hovrättsinstruktionen). Därtill kommer att ansvarsfördelningen för målen ska ordnas så att ansvaret ska kunna utövas på ett effektivt sätt (15 § första stycket samma instruktion). Enligt min mening innebär det att en domare inte bör ges ansvar för ett alltför stort antal mål. Vidare vill jag i detta sammanhang påminna om att lagstiftaren har understrukt en generös tillämpning av reglerna om prövningstillstånd, vilket kommer till uttryck i lagtexten beträffande samtliga dispensgrunder. Enligt förarbetena innebär regleringen t.ex. att alla avgöranden som bedöms som tveksamma ska tas upp till fullständig prövning. Högsta domstolen har flera gånger framhållit hovrätternas särskilda ansvar för rätts- och prejudikatbildningen. (Se 49 kap. 14 § RB, prop. 2004/05:131 s. 171 f. och 184 f., SOU 2012:93 s. 221 f. samt Högsta domstolens rättsfall i bl.a. NJA 2011 s. 843 och 951, 2012 s. 476 och 2019 s. 151.)

#### Särskilt om de övriga målen

Ett allmänt intryck var att handläggningen fungerade väl beträffande de mål som enligt arbetsordningen ska handläggas med förtur. Vidare fanns det flera exempel i mål om överklagade häktningsbeslut på att hovrätten tydligt hade prövat vilka specifika slag av restriktioner som åklagaren skulle få använda i det enskilda fallet (se 24 kap. 5 a § första och andra stycket RB).

Det uppmärksammades emellertid att hovrätten hade ett stort antal pågående övriga mål och att handläggningstiderna i de mål som inte var förtursmål var förhållandevis långa. Drygt en tredjedel av de 279 målen hade pågått i mer än sex månader. Cirka 100 mål väntade på att föredras i fråga om prövningstillstånd, varav 16 hade varit klara för sådan föredragning i sex månader eller mer. Flera av dessa mål avsåg anordnande av förvaltare eller godmanskap, skuldsanering och utmätning (se t.ex. ÖÄ 231-22 och ÖÄ 373-22). I ett par mål hade det gått ett år sedan målet bedömdes klart för föredragning i fråga om prövningstillstånd, varav ett gällde arvode till god man (ÖÄ 1424-21). I ett mål hade det tagit ett år innan klaganden förelades att komplettera överklagandet och vid inspektionen hade frågan om prövningstillstånd fortfarande inte prövats (Ö 1026-21). Målet hade då pågått i 16 månader.

Vid granskningen noterades att handläggningstiden för att meddela beslut i fråga om prövningstillstånd varierade. Det fanns exempel där det hade tagit någon månad, men det var inte ovanligt att handläggningstiden uppgick till sex

eller sju månader och i något fall tio månader. Även när prövningstillstånd hade meddelats förhållandevis snabbt blev handläggningstiden ofta utdragen. Det framstod som att detta i stor utsträckning berodde på att målen efter avslutad skriftväxling lades i kö för att avgöras senare.

De äldsta pågående målen som granskades hade pågått i ett år eller mer och flera av dem hade också under lång tid varit klara för att avgöras i sak, bl.a. mål om klagan över domvilla och resning (se t.ex. Ö 487-21 och Ö 1214-21). Det noterades samtidigt att några av de äldsta målen rörde överklagade beslut om ersättning till offentlig försvarare där även brottmålsdomen hade överklagats. De var därför sambandslottade och väntade på att avgöras samtidigt som brottmålet. Det fanns dock i vart fall ett mål där sådant samband saknades och frågan om ersättning till ett målsägandebiträde ändå inte hade avgjorts på ett år (ÖÄ 1540-21).

JO Katarina Pahlsson: Hovrättens hantering av förtursmål fungerar väl. Jag vill särskilt lyfta fram handläggningen av överklagade häktningsbeslut. Den 1 juli 2021 trädde ett antal lagändringar i kraft i bl.a. 24 kap. RB som syftade till en effektivare hantering av häktningar och minskad isolering (prop. 2019/20:129). De nya reglerna innebär t.ex. att rätten inte längre prövar endast om ett generellt tillstånd till restriktioner ska meddelas. Istället ska rätten på begäran av åklagaren ta ställning till vilka specifika slag av restriktioner som denne, eventuellt, ska få använda i det enskilda fallet (24 kap. 5 a § RB). Vid det avslutande mötet framkom att hovrätten i samband med lagändringarna hade genomfört möten med åklagare och advokater i domkretsen där de nya reglerna behandlades. Mot bakgrund av det angivna syftet med reformen och då en omsorgsfull överprövning av restriktionerna är ägnad att öka rättssäkerheten för den enskilde är jag positiv till det som redovisats om hovrättens åtgärder och överprövning beträffande sådana mål och frågor.

De övriga målen omfattar ett stort antal målgrupper och kan röra vitt skilda frågor. Det rör sig inte sällan om överklaganden av tingsrättsbeslut som är av ingripande karaktär eller annars stor betydelse för den enskilde. I likhet med vad som gäller för brottmål och tvistemål är det därför angeläget att även dessa mål avgörs inom skälig tid och att det finns en struktur för hur och i vilken ordning det ska ske. Som tidigare nämnts följer också av 21 § hovrättsinstruktionen att frågan om prövningstillstånd ska prövas så snart det kan ske.

Som framgått är mitt intryck att hovrättens handläggning av övriga mål med frister eller klar förturskaraktär fungerar väl. Jag är däremot bekymrad över de andra övriga målen, där det förekommer utdragna handläggningstider och i flera fall är tiderna direkt oacceptabelt långa. Detta tycks till övervägande del bero på att målen så att säga samlas på hög eller, i bästa fall, ligger i kö för att föredras i fråga om prövningstillstånd eller avgöras i sak. Det framstod dock som att många mål är av enklare karaktär och därmed borde ha kunnat avgöras snabbare. Flera av målen rörde dessutom frågor som har just stor betydelse för

den enskildes personliga eller ekonomiska förhållanden och även kunde ha viss förturskaraktär. Det är enligt min mening inte godtagbart att enskilda i t.ex. mål om anordnande av godmanskap eller förvaltarskap, skuldsanering och utmätning ska få vänta i sex månader eller mer för att få besked om prövnings-tillstånd meddelas.

Jag vill också påminna om att vikten av att i ett tidigt skede av handläggningen överväga om ett mål bör prioriteras av andra skäl. Som exempel kan nämnas mål Ö 1220-21. Käranden hade i tingsrätten väckt talan mot staten och yrkat att målet skulle handläggas gemensamt med ett annat mål vid tingsrätten. Efter närmare ett halvårs handläggning avvisade tingsrätten talan. Sedan käranden överklagat beslutet tog det tio månader innan hovrätten meddelade prövnings-tillstånd. Under tiden hade tingsrättens handläggning av det andra målet fortsatt. I skriftväxlingen i hovrätten kom parterna fram till att frågan om samman-läggning av målen inte längre var aktuell och käranden återkallade därför det yrkandet.

Jag är sammantaget kritisk till hovrättens hantering av de övriga målen. Det är förstås positivt att hovrätten under året utökat de fasta föredragningstiderna och att det sedan början av oktober finns möjlighet att föredra mål varje dag. Domstolen kan fortsatt förväntas vara hårt belastad. Det ställer särskilda krav på beredningsarbetet, som till stor del utförs av hovrättsfiskaler. Det har framgått att hovrätten saknar fasta rutiner för handläggningen av de övriga målen och efter vilka kriterier prioriteringar ska göras när det gäller andra mål än förturs-mål. Det är enligt min mening viktigt att hovrätten tar fram tydliga riktlinjer för att säkerställa att dessa mål handläggs på enhetligt sätt och kan avgöras inom skälig tid. Jag vill också betona vikten såväl av en regelbundet återkommande dialog mellan ansvarig domare och handläggande fiskal om beredningsåtgärder och prioriteringar som av löpande uppföljningar.